

До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.055
Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України

65004, м. Одеса, вул. Успенська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, професора
РИЖКОВА Едуарда Володимировича на дисертацію Желновача Євгена
Геннадійовича «Адміністративно-правові засади інформаційного
суспільства в умовах воєнного стану в Україні», подану до захисту до
спеціалізованої вченої ради ДФ 41.884.055 в Одеському державному
університеті внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Отримавши незалежність, Україна розпочала процес будівництва демократичної і правової держави. Однією з основ формування такої держави є громадянське суспільство, де через систему соціальних інститутів і суспільних зв'язків створюються умови для реалізації можливостей кожним громадянином, забезпечуються особисті права і свободи, зокрема право на інформацію як ключовий елемент сучасного інформаційного суспільства.

Однак події лютого 2022 року створили надзвичайні умови для формування інформаційної спільноти суспільства. З одного боку, це пов'язано з так званим «інформаційним фронтом», а з іншого – з інформаційним суверенітетом держави, який піддається небувалому впливу.

Очевидно, що обидва зазначені аспекти потребують захисних інструментів для того, щоб кожне суспільство можна було назвати громадянським у всіх його проявах. Сучасна наукова думка приділяє багато

уваги аналізу умов формування громадянського суспільства, чинників, які прискорюють або гальмують цей процес.

Однією з невід’ємних якостей громадянського суспільства і однією з важливих умов його становлення є свобода інформації. Забезпечення права на одержання, поширення та використання інформації, а також знищення або обмеження цензури і максимально можлива відкритість органів державної влади – все це є найважливішими гарантіями становлення сучасного громадянського суспільства. У той же час умови воєнного стану, зрозуміло, вимагають певних обмежень свободи інформації для забезпечення державної безпеки та збереження людських життів.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується тим, що обраний напрям дисертації відповідає національним інтересам України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, дотримання конституційних прав і свобод людини, у тому числі в умовах війни, а також підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, передбачено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, серед яких: сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях. А також Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015).

Наукова робота проводилась згідно наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ за період 2023-2028 р.р. при виконанні теми «Пріоритетні напрямки розвитку реформування

правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0123U103538) та тематики науково-дослідної роботи кафедри адміністративної діяльності поліції: «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності (державний реєстраційний номер 0123U104419).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Метою дисертації є розкриття адміністративно-правових засад змісту, природи і специфіки правового регулювання інформаційного суспільства в сучасній Україні. Для досягнення поставленої мети автором було виокремлено такі завдання, а саме: проаналізувати дослідження з точки зору сучасного адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства та виявити стан наукових розробок для подальшого удосконалення; виявити основні чинники впливу на формування адміністративно-правових основ інформаційного суспільства в умовах правового режиму воєнного стану; розкрити та обґрунтувати визначення поняття та змісту адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства в умовах воєнного стану; визначити сучасний стан і напрямки функціонування інформаційного суспільства в Україні в умовах війни; з'ясувати перспективи адаптації правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.

Аналіз тексту дисертації та висновків до роботи дає підстави стверджувати, що автором вирішено вище процитовані завдання та досягнута мета дослідження, а саме проведено комплексний науковий аналіз проблем, пов'язаних з регулювання інформаційного суспільства в сучасній Україні.

Наведені у дисертації наукові положення, сформульовані висновки є у цілому переконливими та обґрунтованими. Використано 218 джерел, серед яких є міжнародно-правові акти й документи рекомендаційного характеру, закони та підзаконні нормативно-правові акти України, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, законодавство зарубіжних держав

та інші законодавчі акти. Дисертаційне дослідження ґрунтується на солідній теоретичній базі, яка складається з робіт вітчизняних і зарубіжних науковців у теорії права, інформаційного та адміністративного права. Поряд з цим дисертант використовував особистий досвід роботи у правоохоронних органах.

Отримання нових наукових результатів не було б можливим, якщо б автор не використав належні методологічні інструментарії, серед яких є діалектико-матеріалістичний метод, формально-логічний, історико-правовий, юридичного аналізу, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний, прогнозування.

Наукова новизна одержаних результатів в цілому характеризується тим, що за науковим дослідженням отримано нові результати, а саме:

- запропоновано авторське визначення поняття інформаційне суспільство в умовах воєнного стану, яке визначається як форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян;

- визначено основні чинники, які впливають на процес правового регулювання сучасного інформаційного суспільства:

1. Економічний (електронна комерція, конкуренція, монополізація, зайнятість, ринок праці). Отже, економічні фактори в сфері інформаційних технологій визначають необхідність у формуванні та вдосконаленні правових норм і політик, які б відповідали сучасним викликам і забезпечували стійкий розвиток інформаційного суспільства.

2. Ідеологічний (свобода слова, доступ до інформації, контроль інформації, цензура, приватність, захист особистих даних, інформаційна безпека). Отже, ідеологічні підходи та переконання можуть відобразитися у

правовому регулюванні інформаційного суспільства, визначаючи баланс між свободою та контролем, приватністю та безпекою, який вважається оптимальним для суспільства в цілому.

3. Політичний (політичні пріоритети, регулювання з метою збереження влади, прозорість, боротьба з корупцією, лобіювання, вплив громадськості). Отже, політичний чинник визначає напрямки та пріоритети в розробці та прийнятті законодавства щодо інформаційного суспільства, враховуючи інтереси різних політичних сил, міжнародних відносин та громадської думки.

4. Історичний (технологічна еволюція, попередні правові норми, міжнародний контекст). Отже, історичний контекст розвитку технологій, включаючи їхній вплив на соціальні, економічні та політичні аспекти суспільства, має значний вплив на формування правового регулювання в інформаційному суспільстві.

5. Комунікаційний (громадська думка, діалог, консультації). Отже, комунікаційний чинник відіграє ключову роль у формуванні правового регулювання сучасного інформаційного суспільства, сприяючи взаємодії між різними стейкхолдерами та забезпечуючи передачу інформації, що впливає на прийняття рішень.

Крім тих положень, які характеризуються науковою новизною на рівні «уперше», у дисертації *удосконалено*:

- теоретичні положення, які стосуються адаптації основ правового регулювання інформаційного суспільства України до європейських стандартів в умовах війни з РФ;

- прийняття ієрархії нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки, оборони, відбиття інформаційних атак;

- здійснення моніторингу відповідності норм між інформаційними підзаконними нормативно-правовими актами та законами; розробка

нормативно-правових актів всіх рівнів щодо регулювання всесвітньої мережі інтернет під час загальної інформатизації та діджиталізації;

- з'ясування різниці та спільності в функціонуванні принципів моделей правового регулювання інформаційного суспільства, особливо в умовах воєнного стану;

- з'ясуванні цілі, що переслідуються при створенні правового регулювання інформаційного суспільства.

Також у дисертації дістало подальшого розвитку: формування та функціонування нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства у період воєнного стану, основних правових принципів, традицій країн держав-членів НАТО і держав-членів Європейського Союзу, що має сприяти цілісному урозумінню обраного Україною шляху та забезпечити пізнання специфічних закономірностей розвитку нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства в світі; розробка нормативно-правових актів для формування інформаційного суспільства в Україні шляхом аналізу напрямків його функціонування: електронне урядування, електронна комерція, електронна освіта, електронне оподаткування, інформаційна безпека та оборона тощо; розуміння ролі нормативно-правової діяльності Європейського Союзу та Ради Європи у сфері розбудови та регулювання інформаційного суспільства на європейському континенті полягає у тому, що вони сприяють реалізації перспектив створення та функціонування інформаційного суспільства в Україні, а також процесові адаптації національних правових основ до європейських стандартів.

Дисертаційне дослідження містить і інші положення та висновки, які є внеском у доктрину інформаційного суспільства та мають значення велике значення для розвитку сучасної України.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом за змістом, науково коректними та вичерпними висновками.

Перший розділ «Наукові концепції щодо розуміння інформаційного суспільства» розкриває стан наукової розробки питань історичних, структурних та правових особливостей розуміння поняття інформаційного суспільства в умовах війни, надані поняттєво-категоріальні характеристики «інформаційного суспільства». Таким чином, було здійснено вихід на розуміння концептуальних категорій: «інформація», «інформаційне суспільство», «громадянське суспільство», «свобода інформації», «інформаційне суспільство в умовах війни»; встановлений рівень дослідженості в юриспруденції свободи інформації в інформаційному та громадянському суспільстві: термін «інформаційне суспільство» у більшості випадків використовується як яскравий синонім терміну «інформаційно-комунікаційні технології», а концепція «інформаційного суспільства», і до сьогодні, не отримала глибокого осмислення та врахування українських контекстуальних особливостей через відступлення від наукових стандартів взагалі, та в юриспруденції зокрема. Так, з'ясовані дефініція та сутність інформації; досліджені поняття, ознаки та сутність громадянського суспільства; проаналізовані поняття та зміст категорії «свобода інформації» у контексті сучасного розуміння громадянського інформаційного суспільства та рівень її дослідженості в умовах воєнного стану; розглянуто місце і роль свободи інформації в структурі сучасного громадянського інформаційного суспільства та в умовах війни; досліджено роль інформації в сучасній теорії громадянського та інформаційного суспільства; визначені адміністративно-правові інструменти забезпечення свободи інформації у сучасному громадянському інформаційному суспільстві на тлі воєнного стану.

Запропоновано авторський підхід до вивчення нормативного змісту поняття «інформація», де під інформацією слід розуміти документовані або публічно

оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Таке визначення інформації доречно доповнювати більш конкретним переліком носіїв, на яких інформація може міститися.

Автором визначено, що громадянське суспільство – сукупність вільних людей, що мають високий соціальний, культурний, моральний рівень особистої розвиненості, що взаємодіють з державою, яка гарантує та забезпечує їм повний обсяг та реальне підтримання прав та свобод, які є загально визначеними у сучасному демократичному світі.

Установлено ознаки на надано авторську інтерпретацію поняттю інформаційне суспільство в умовах воєнного стану – це така форма глобального соціального інформаційного простору, де з одночасною реалізацією ефективної інформаційної взаємодії людей, їх активного доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг, існує і певна система вимушених під тиском війни державно-владних обмежень у поширенні інформації, що з одного боку захищає, а з другого – обмежує права та свободи громадян.

Розуміння ж інформаційного сучасного суспільства в умовах війни, або під час оголошення правового режиму воєнного стану, потребує врахування, окрім правових інструментів гарантування свободи інформаційних відносин, також і певних інформаційних обмежень, що формуються задля потреб захисту інформаційного суверенітету держави та суспільства від таких інформаційних загроз, як інформаційна агресія, інформаційний тероризм, проведення протиправних інформаційно-психологічних операцій державою-агресором, ідеологічно-пропагандистські заходи та інші дії, що негативно впливають на інформаційне благополуччя суспільства і держави.

Другій розділ «Форма адміністративно-правового забезпечення інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» складається

з 4-х підрозділів, в якому досліджувані такі питання, як адміністративно-правовий фундамент інформаційного суспільства в Україні. Досліджено нормативно-правові акти та інші чинники, які впливають на сучасне інформаційне суспільство, побудувавши їх детальну, фундаментальну характеристику.

Автор встановив, що Україна перша країна в світі, яка під час повномасштабної війни здійснює позитивні нормативні зміни в медіосфері, що забезпечує, поряд з безпековими питаннями, прозорість медійного простору та реалізує права на свободу вираження поглядів, отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації та її вільного поширення.

Автор проаналізував фундаментальні нормативні акти, чинних законодавчих актів України, підзаконних нормативних документів, що так чи інакше стосуються забезпечення свободи інформації, як базової умови формування інформаційного суспільства в Україні в цілому та в умовах війни.

З'ясовано, що як і будь-яка сфера законодавства, нормативні акти України у сфері свободи інформації будуються у чітку структуру, яка складається з міжнародних актів, законодавчих актів та підзаконних нормативно-правових документів. До фундаментальних нормативно-правових актів можна віднести наступні акти: Конституція України, закони України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про медіа», Конвенцію «Про захист прав людини основоположних свобод», Загальну декларацію прав людини ООН, Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних», Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Шенгенську Конвенцію та Конвенцію Європолу.

Третій розділ «Шляхи модернізації адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» складається з трьох підрозділів, в яких розроблено питання про:

міжнародний досвід формування адміністративно-правових засад розвитку інформаційного суспільства; шляхи реформування адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану та в контексті європейської інтеграції України; напрями удосконалення адміністративно-правових засад формування інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні.

Удосконалено методикау визначення глобальних тенденцій у розвитку сучасного світу: стрімке розгортання інформаційного суспільства, спрямованого на налагодження конструктивного спілкування з урядовими органами на новому рівні, та забезпечення громадян можливістю займатися діяльністю, недоступною в епоху постіндустріальної ери. В цьому контексті зростає значення інформації, знань та освіти. З появою якісно нових потреб суспільства змінюється і система інформаційного суспільства. Тому, для забезпечення можливості ефективного функціонування системи інформаційного суспільства в умовах глобальної інтеграції, вкрай необхідною є її адаптація до нових умов суспільного розвитку. Інформаційне суспільство піддається впливу різних чинників, але як нова форма постіндустріального суспільства заснованого на знаннях, воно стає одним з головних викликів сучасності.

Встановлено, що в умовах існуючих викликів Україна досягла значних успіхів у процесі цифрової трансформації та розвитку електронного урядування. Також були зроблені важливі кроки у гармонізації законодавства з Європейським Союзом та партнерами з НАТО у сферах електронних довірчих послуг, електронних комунікацій, кібергігієни, інформаційної та медіаграмотності, електронного урядування та цифрової економіки. Це сприяє поступовій інтеграції країни до Єдиного цифрового ринку ЄС. Україна визнає необхідність базування сучасного інформаційного суспільства на інформаційно-комунікаційних технологіях, автоматизації та роботизації, а також на створенні єдиної інтегрованої системи зв'язку. Це дозволить забезпечити доступ до

інформації та знань для кожної особи, що відкриє нові можливості у суспільних відносинах та роботі державних органів будь-якого рівня, сприяючи побудові сервіс-орієнтованої держави.

Обґрунтовано, що одним із головних шляхів подальшого розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі є створення Єдиного цифрового ринку ЄС. Всі сфери освіти, архіви, банки та бази даних, соціальне обслуговування та культурні пам'ятки вже активно інтегруються в Інтернет, пропонуючи широкий спектр електронних послуг. Більшість функцій державних установ також перенесено в онлайн-режим, а інформаційні послуги у сфері державної політики, соціальної сфери, бізнесу, освіти, працевлаштування, сім'ї, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму та інших галузях доступні через Інтернет. Активно впроваджується штучний інтелект. Важливою є наявність пошукових систем і засобів зворотного зв'язку для забезпечення ефективного користування цими послугами.

З'ясовано, що протягом останніх років в Україні спостерігається стійкий позитивний розвиток інформаційного суспільства, що можна вважати сталою тенденцією. Зокрема, очікується, що в найближчому майбутні і на середньострокову перспективу в нашій країні продовжаться процеси широкомасштабної впровадження інтернет-сервісів та відповідних технологій віртуальної та доповненої реальності, технології блокчейн, обороту криптовалют, штучного інтелекту, штучного інтелекту, конвергенції традиційних та розвитку нових медіа-форматів на технологічній базі інтернету. Вже зараз в Україні активно формується значна аудиторія інтернет-користувачів та характерне мережеве соціокультурне оточення, що в багатьох аспектах буде схоже на аналогічні у розвинених країнах. Продовжуватиметься диверсифікація аудиторії, формування нових моделей інформаційного споживання, а також зростання соціальної та політичної активності в Інтернеті.

У роботі містяться інші положення, які заслуговують на увагу, але навести їх у відгуку на дисертацію не є можливим у зв'язку з його традиційно обмеженим обсягом.

Текст дисертації Є.Г. Желновача написаний науковою мовою. Дисертант показав свої здібності до наукового пошуку, вміння коректно вести дискусію та аргументувати свою власну точку зору.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог, основні її положення достатньо повно відображені в наукових публікаціях.

Усі завдання, які ставив перед собою дисертант для досягнення мети, є вирішеними.

Загалом, позитивно оцінюючи представлену для захисту роботу, підходи та висновки, які зроблені автором за результатами дисертаційного дослідження, треба зазначити, що як і кожна робота такого масштабу, вона охоплює коло дискусійних питань, які не можуть залишатися поза їх критичним аналізом.

Окремі пропозиції мають дискусійний характер.

Автор зазначає, що рівень дослідженості юридичних аспектів свободи інформації має велике значення для розвитку інформаційного та громадянського суспільства. Але «велике» не можливо поміряти. Це потребує додаткового обґрунтування і перш за все через нормативно-правові регулятори. Що саме автор владує в це поняття?

Також серед всіх основних аспектів адміністративно-правового забезпечення інформаційного суспільства, необхідно додатково виділити які стають критичними в контексті воєнного стану в Україні і чому?

Прохання аргументувати пропозиції.

Проте слід зазначити, що позначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують її високого рівня, подекуди носять дискусійний характер, породжені відсутністю глибоких теоретичних

напрацювань із розглядуваних автором питань, новелізацією інформаційного суспільства, відсутністю сталих підходів до проблеми, що були предметом дисертаційного дослідження.

Дисертація Желновача Євгена Геннадійовича «Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства в умовах воєнного стану в Україні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, яка містить науково обґрунтовані результати проведення досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання щодо надання науково обґрунтованих практичних і методичних рекомендацій. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року), вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор Желновач Євген Геннадійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

**Професор кафедри економічної та інформаційної безпеки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор**

Едуард РИЖКОВ